

Työpaperi 14/2024

Turvallisuus ja tapaturmien ehkäisy kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa

Hanna Kettunen, Riitta Koivula, Ulla Korpilahti, Tuija Ylitörmänen,
Ville Ventovuori

Tapaturmia on ehkäisty Suomessa valtakunnallisella ohjelmatyöllä pitkäjänteisesti. Kunnat ovat avainasemassa monissa tapaturmia ehkäisevissä toimissa, koska kunnilla on lakisääteinen velvollisuus edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Hyvinvointikertomus on tiivis kuvaus hyvinvoinnista, terveydestä ja turvallisuudesta sekä niiden edistämisestä kunnassa. Hyvinvointikertomustyö jakaantuu kertomusosaan, jossa kuvataan hyvinvoinnin nykytilanne, ja suunnitelmaosaan, jossa kuvataan tavoitteet ja toimenpiteet hyvinvoinnin parantamiseksi.

Tässä työpaperissa tarkastellaan miten tapaturmien ehkäisy ja turvallisuuden edistäminen näkyvät kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa ja minkälaisissa asiayhteyksissä turvallisuuteen ja tapaturmiin liittyvät termit esiintyvät. Työpaperi luo katsauksen kuntien hyvinvointikertomuksiin Turvallisesti kaiken ikää – koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelman sisältöjen näkökulmasta. Eri tapaturmatyypeistä on tarkastelussa mukana kaatumisten ja putoamisten ehkäisy, myrkytysten ehkäisy, tieliikenneonnettomuuksien ehkäisy, hukkumisten ehkäisy sekä paloturvallisuus.

Turvallisuus eri muodoissaan on hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa näkyvästi läsnä. Turvallisuus nähdään hyvin laajana ja sen alle liitetään monenlaisia teemoja. Myös erilaisia tapaturmiin ja niiden ehkäisyyn liittyviä teemoja käsitellään hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. Yksittäisistä tapaturmatyypeistä liikenneonnettomuudet ja kaatumiset saavat kertomuksissa ja suunnitelmissa eniten huomiota.

Lukijalle

Tämä työpaperi käsittelee kuntien hyvinvointikertomusten ja -suunnitelmien turvallisuuteen ja tapaturmiin liittyviä sisältöjä. Idea työpaperiin syntyi, kun saimme hyödynnettäväksemme aineiston, johon oli koottu kuntien hyvinvointikertomuksia ja -suunnitelmia. Haluammekin kiittää Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämispäällikkö Tapani Kauppista ja erityisasiantuntija Nella Savolaista aineiston kokoamisesta.

Hyvinvointialueuudistuksesta huolimatta kunnilla on edelleen tärkeä tehtävä kuntalaisten hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäjänä. Kunnat ovat myös avainasemassa monissa tapaturmien ehkäisyn toimissa. Toivomme, että tämä työpaperi rohkaisee kuntia nostamaan tapaturmien ehkäisyn vielä näkyvämmiin osaksi hyvinvointikertomuksia ja -suunnitelmia.

Tiivistelmä

Hanna Kettunen, Riitta Koivula, Ulla Korpilahti, Tuija Ylitörmänen, Ville Ventovuori. Turvallisuus ja tapaturmien ehkäisy kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpäperi 14/2024. 16 sivua. Helsinki 2024. ISBN 978-952-408-281-5 (verkkojulkaisu)

Tapaturmien ehkäisy on osa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämistä. Kunnat ovat avainasemassa monissa tapaturmia ehkäisevissä toimissa, ja kunnilla on lakisääteinen velvollisuus edistää asukaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Hyvinvointikertomus on tiivis kuvaus hyvinvoinnista, terveydestä ja turvallisuudesta sekä niiden edistämisestä kunnassa. Hyvinvointikertomustyö jakaantuu kertomusosaan, jossa kuvataan hyvinvoinnin nykytilanne, ja suunnitelmaosaan, jossa kuvataan tavoitteet ja toimenpiteet hyvinvoinnin parantamiseksi.

Tässä työpaperissa tarkastellaan miten turvallisuuden edistäminen ja tapaturmien ehkäisy näkyvät kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa ja minkälaisissa asiayhteyksissä turvallisuuteen ja tapaturmiin liittyvät termit esiintyvät. Työpaperin pohjana ovat Turvallisesti kaiken ikää – koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelman sisällöt. Eri tapaturmatyypeistä tarkastelussa on mukana kaatumisten ja putoamisten ehkäisy, myrkytysten ehkäisy, tieliikenneonnettomuuksien ehkäisy, hukkumisten ehkäisy sekä paloturvallisuus.

Turvallisuus eri muodoissaan on hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa näkyvästi läsnä. Turvallisuus nähdään hyvin laajana ja sen alle liitetään monenlaisia teemoja. Tapaturmat ovat vähemmän näkyvästi esillä, mutta myös erilaisia tapaturmiin ja niiden ehkäisyyn liittyviä teemoja käsitellään hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. Yksittäisistä tapaturmatyypeistä liikenneonnettomuudet ja kaatumiset ovat eniten esillä.

Avainsanat: turvallisuus, tapaturmat, hyvinvointikertomus, kunnat

Sammandrag

Hanna Kettunen, Riitta Koivula, Ulla Korpilahti, Tuija Ylitörmänen, Ville Ventovuori. Turvallisuus ja tapaturmien ehkäisy kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. [Säkerhet och förebyggande av olycksfall i kommunernas välfärdsberättelser och välfärdsplaner]. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Diskussionsunderlag 14/2024. 16 sidor. Helsingfors 2024. ISBN 978-952-408-281-5 (nätpublikation)

Förebyggande av olycksfall är en del av främjandet av hälsa, välfärd och säkerhet. Kommunerna har en nyckelroll i många olycksförebyggande verksamheter och kommunerna har en lagstadgad skyldighet att främja invånarnas välfärd och hälsa. Välfärdsberättelse är en kortfattad beskrivning av välfärd, hälsa och säkerhet och deras främjande i kommunen. Välfärdsberättelsen är delad i två delar, välfärdsberättelsen som beskriver nuläget för välfärden och välfärdsplanen som beskriver målen och åtgärderna för främjandet av välfärden.

Detta diskussionsunderlag undersöker hur främjande av säkerhet och förebyggande av olyckor förekommer i välfärdsberättelser och välfärdsplaner och i vilka sammanhang termer relaterade till säkerhet och olyckor förekommer. Diskussionsunderlaget är baserat på Säkerhet från barndom till ålderdom - program för förebyggande av olycksfall i hemmen och på fritiden. Olika typer av olyckor som tas upp i granskningen inkluderar förebyggande av fallolyckor, förebyggande av förgiftningar, förebyggande av trafikolyckor, förebyggande av drunkningar samt brandsäkerhet.

Säkerheten i sina olika former är tydligt närvarande i välfärdsberättelser och planer. Säkerhet betraktas som mycket omfattande och olika teman kopplas till det. Även teman som rör olika typer av olyckor och deras förebyggande diskuteras i välfärdsberättelser och planer. Av de enskilda olyckstyperna är trafikolyckor och fallolyckor de mest framträdande.

Nyckelord: säkerhet, olycksfall, välfärdsberättelse, kommuner

Abstract

Hanna Kettunen, Riitta Koivula, Ulla Korpilahti, Tuija Ylitörmänen, Ville Ventovuori. Turvallisuus ja tapaturmien ehkäisy kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. [Safety and injury prevention in municipal welfare reports and plans]. Finnish institute for health and welfare (THL). Discussion Paper 14/2024. 16 pages. Helsinki, Finland 2024. ISBN 978-952-408-281-5 (online publication)

Injury prevention is part of promoting health, wellbeing, and safety. Municipalities play a key role in many injury prevention activities, and municipalities have a statutory obligation to promote the health and wellbeing of their residents. The welfare report is a concise description of welfare, health and safety and their promotion in the municipality. The welfare report work is divided into a report part, which describes the current state of wellbeing, and a plan part, which describes the goals and measures to improve wellbeing.

This discussion paper examines how the safety promotion and injury prevention is seen in the welfare reports and plans and in what contexts the terms related to safety and injuries appear. The discussion paper is based on the Safely at all ages - target programme for the prevention of home and leisure injuries. The different types of preventive perspectives include the prevention of falls, the prevention of poisonings, the prevention of road traffic accidents, the prevention of drownings, and fire safety.

Safety in its various forms is prominently present in welfare reports and plans. Safety is seen as very broad, and many different themes are included under it. Injury prevention is less visible, but various topics related to it are also discussed in welfare reports and plans. Of the individual types of injuries, traffic accidents and falls are the most prominent.

Keywords: safety, injury prevention, welfare report, municipalities

Sisällys

Lukijalle.....	2
Tiivistelmä.....	3
Sammandrag.....	4
Abstract.....	5
Sisällys.....	6
Johdanto.....	7
Aineisto ja menetelmät.....	9
Tulokset.....	10
Turvallisuus.....	10
Päihitteet ja myrkytykset.....	11
Liikenne.....	12
Vammat.....	12
Kaatumiset, putoamiset, liukastumiset ja lonkkamurtumat.....	13
Onnettomuudet.....	13
Tapaturmat.....	14
Paloturvallisuus.....	14
Johtopäätökset.....	15
Lähteet.....	16

Johdanto

Tapaturmia on ehkäisty Suomessa valtakunnallisella ohjelmatyöllä pitkäjänteisesti. Tuorein sosiaali- ja terveysministeriön Turvallisesti kaiken ikää – koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma sisältää tavoitteet ja toimenpiteet tapaturmien ehkäisyytölle vuosille 2021–2030 (Korpilahti ym. 2020). Ohjelma sisältää yhteensä 89 toimenpidettä eri ikäisten tapaturmien ehkäisemiseksi. Ohjelman turvallisuusvisio on nollavisio: kenenkään ei tarvitse kuolla tai loukkaantua vakavasti tapaturman seurauksena.

Kunnat ovat avainasemassa monissa tapaturmia ehkäisevissä toimissa. Kunnilla on lakisääteinen velvollisuus edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Näitä velvollisuuksia määritellään kuntalaissa, laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä sekä terveydenhuoltolaissa (Patja ym. 2022). Turvallisuuden edistäminen ja tapaturmien ehkäisy ovat osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä (VN 2021a).

Kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen on lakisääteistä. Kunnan tulee seurata asukkaidensa elinoloja, hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin ja alueittain. Näistä havainnoista ja tehdyistä toimenpiteistä tulee raportoida valtuustolle vuosittain. Lisäksi kunnan on kerran valtuustokaudessa valmistettava laaja hyvinvointikertomus ja -suunnitelma, joka tulee julkaista kunnan verkkosivuilla. (Patja ym. 2022.) Hyvinvointikertomus on tiivis kuvaus hyvinvoinnista, terveydestä ja turvallisuudesta sekä niiden edistämisestä kunnassa. Hyvinvointikertomustyö jakaantuu kertomusosaan, jossa kuvataan hyvinvoinnin nykytilanne, ja suunnitelmaosaan, jossa on kuvattu tavoitteet ja toimenpiteet hyvinvoinnin parantamiseksi. Laajassa hyvinvointikertomuksessa kuvataan yleisellä tasolla painopisteet, joihin tulevalla kaudella tulee kiinnittää huomiota. Suunnitelmaosassa esitellään selkeästi toimenpiteet, menetelmät, vastuutahot ja toteuttamisen aikataulus. Hyvinvointisuunnitelma tarkistetaan vuosittain ja sen toteutuksen seuranta on osa kunnan toiminta- ja taloussuunnittelua. (THL 2023a.)

Turvallisuussuunnittelu ei ole lakisääteistä, mutta sitä suositellaan. Turvallisuussuunnitelma voi olla osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa. Paikallinen turvallisuussuunnitelma on kuntien turvallisuustyön työkalu, jossa voidaan linjata oleellimmat toimenpiteet valtuustokaudelle. Suunnitelman keskeisinä tavoitteina on ehkäistä onnettomuuksia, tapaturmia, rikoksia ja häiriöitä sekä edistää kuntalaisten turvallisuuden tunnetta. (SM 2019.) Vuonna 2021 paikallinen turvallisuussuunnitelma oli 72 prosentissa kunnista. Kunnista 42 prosenttia oli laatinut erillisen turvallisuussuunnitelman, joka viides seudullisena tai alueellisena yhteistyönä ja 11 prosenttia osana hyvinvointikertomusta. Kunnista 28 prosenttia ilmoitti, ettei suunnitelmaa ollut laadittu tai siitä ei ollut tietoa. (Ståhl ym. 2021.) Osa kunnista hyödyntää Kuntaliiton sähköistä hyvinvointikertomusta hyvinvointikertomustyössään. Sähköisessä hyvinvointikertomuksessa on mukana turvallisuuteen liittyviä indikaattoreita.

Yksi kuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyötä ohjaava kannustin on hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtiosuuden lisäosa eli HYTE-kerroin. HYTE-kertoimen mukaan kuntien rahoituksen valtiosuuden suuruus määräytyy osaksi niiden tekemän hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön mukaan. Tavoitteena on varmistaa kuntien aktiivinen toiminta asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi myös sote-uudistuksen jälkeen. Yhtenä kertoimeen sisältyvänä indikaattorina on kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitojaksot 65 vuotta täyttäneillä henkilöillä. Vastaava alueellinen HYTE-kerroin on tulossa myös hyvinvointialueiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tueksi. Hyvinvointialueiden HYTE-kertoimessa on tapaturmiin liittyvinä indikaattoreina vammojen ja myrkytysten hoidosta aiheutuvat hoitojaksot sekä lonkkamurtumat 65 vuotta täyttäneillä. (THL 2023c.)

Tässä työpaperissa tarkastellaan miten tapaturmien ehkäisy ja turvallisuuden edistäminen näkyvät kuntien hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa ja minkälaisissa asiayhteyksissä turvallisuuteen ja tapaturmiin liittyvät termit esiintyvät. Kuten edellä on todettu, osalla kunnista saattaa olla erillisiä turvallisuussuunnitelmia, joissa turvallisuutta ja tapaturmia käsitellään syvällisemmin. Aiemmin on tarkasteltu ikääntyneiden tapaturmia alueellisissa hyvinvointikertomuksissa (Salo ym. 2020). Tarkastelussa havaittiin, että alueellisissa hyvinvointikertomuksissa painottui ikääntyneiden kaatumisten näkökulma. Kaiken kaikkiaan ikääntyneiden tapaturmia ja turvallisuutta ei käsitelty hyvinvointikertomuksissa kovin kattavasti. Ikääntyneiden hukkumisia ei tarkasteltu niissä ollenkaan. Toisessa aiemmassa selvityksessä todettiin, että hyvinvointikertomuksissa oli

puutteita niin tapaturmailmiön kuvauksessa kuin tapaturmiin ehkäisyyn liittyvissä tavoitteissa ja toimenpiteissä. Hyvinvointikertomuksissa hyödynnettiin suppeasti tapaturmia kuvaavia indikaattoreita. (Kolehmainen 2013.)

Tässä työpaperissa luodaan katsaus kuntien hyvinvointikertomuksiin Turvallisesti kaiken ikää – koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelman (Korpilahti ym. 2020) sisältöjen näkökulmasta. Tarkastelussa on mukana kaatumisten ja putoamisten ehkäisy, myrkytysten ehkäisy, tieliikenneonnettomuuksien ehkäisy, hukkumisten ehkäisy sekä paloturvallisuus. Ohjelmassa on useita toimenpiteitä, jotka ovat kuntien vastuulla. On kuitenkin hyvä muistaa, että Turvallisesti kaiken ikää -ohjelma julkaistiin ennen vuoden 2023 sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistusta. Uudistuksen myötä osa kuntien tehtävistä siirtyi hyvinvointialueiden vastuulle. Myös tämän työpaperin aineistona olevat kuntien hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat on julkaistu ennen sote-uudistusta.

Tapaturmalla tarkoitetaan odottamatonta tapahtumaa, jonka seurauksena ihminen loukkaantuu tai menehtyy. Tapaturman tunnusmerkkinä ovat eriaisteiset ruumiilliset vammat. Suurin osa tapaturmista tapahtuu kotona tai vapaa-ajalla. Tapaturmat ovat suomalaisten neljänneksi yleisin kuolinsyy. Vammojen ja myrkytysten hoidosta aiheutuu toiseksi eniten hoitokasvoja erikoissairaanhoidossa ja kolmanneksi eniten terveyskeskusten vuodeosastohoidossa. Eri ikäisillä korostuvat erilaiset tapaturmat. Lasten ja nuorten kohdalla sairaalahoitoa vaativista tapaturmista yleisimpiä ovat kaatumiset, putoamiset ja liikuntavammat. Lasten ja nuorten tapaturmakuolemat taas aiheutuvat useimmin liikenneonnettomuuksista tai myrkytyksistä. Työikäisillä sairaalahoitoa vaativat tapaturmat ovat yleisimmin kaatumisia ja putoamisia. Tapaturmaiset kuolemat johtuvat työikäisillä useimmin myrkytyksistä, kaatumisista ja putoamisista sekä liikenneonnettomuuksista. Iäkkäillä korostuvat kaatumiset ja putoamiset sekä sairaalahoitoa vaativissa tapaturmissa että tapaturmakuolemissa. Tämän lisäksi iäkkäiden yleisiä tapaturmakuolemien syitä ovat tieliikenneonnettomuudet ja hukkumiset. (THL 2023b.) Vuonna 2022 kuoli tapaturmaisesti lähes 2300 henkilöä (Tilastokeskus 2023). Samana vuonna noin 49 000 henkilöä sai hoitoa tapaturman vuoksi erikoissairaanhoidon vuodeosastolla, ja erikoissairaanhoidon avohoidossa tapaturmat aiheuttivat käyntejä 271 000 henkilölle (Impinen & Haikonen 2023).

Aineisto ja menetelmät

Tämän työpaperin aineisto koostuu julkisesti saatavilla olevista, kuntien (n=50) vuosina 2020–2021 julkaistamista hyvinvointikertomuksista ja -suunnitelmista. Aineisto on poimittu kuntien avoimilta verkkosivuilta ja se sisältää dokumentteja sekä maaseutumaisilta, taajaan asutuilta että kaupunkimaisilta kunnilta. Erillisiä dokumentteja on yhteensä 58, koska osalla kunnista hyvinvointikertomus ja hyvinvointisuunnitelma olivat omia erillisiä dokumenttejaan. Kaikista kunnista ei ole mukana sekä kertomusta että suunnitelmaa vaan vain toinen, koska vain jompikumpi oli saatavilla verkkosivuilla. Yksi dokumenteista on kahden kunnan yhteinen hyvinvointikertomus ja -suunnitelma.

Tämän työpaperin tarkoituksena on kuvata sitä, miten hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa huomioidaan turvallisuuden edistäminen sekä tapaturmat ja niiden ehkäisy. Aineisto analysoitiin sisällönanalyysin menetelmin (Graneheim ym. 2017). Eri tapaturmatyypeistä mukaan otettiin myrkytykset, liikenneonnettomuudet, kaatumiset, putoamiset, liukastumiset, tulipalot sekä hukkumiset. Lisäksi tarkasteltiin joitakin tapaturmien taustalla vaikuttavia keskeisiä tekijöitä, kuten päihheet ja osteoporoosi. Aineistosta haettiin osuvia näihin liittyvillä hakusanoilla (tarkat hakusanat taulukossa 1). Hakusanoja oli yhteensä 14. Aineistosta poimittiin hakusanoja vastaavat tekstikohdat excel-taulukkoon. Mukaan poimittiin myös konteksti, jossa hakusana esiintyi sekä pyrittiin määrittelemään, mitä ikäryhmää maininta koski. Aineistoa käsiteltiin yhtenäisenä tekstimassana, joten analyysissä ei mennä yksittäisen kunnan hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman tasolle.

Tulokset

Taulukossa 1 on esitetty käytettyjen hakusanojen yhteenlaskettu määrä aineistossa. Eniten mainintoja saivat turvallisuuteen ja päihteisiin liittyvät sanat. Osteoporoosiin ja hukkumisiin liittyvät termit eivät saneet yhtään mainintaa. Määrällisen tarkastelun lisäksi tarkastelimme, minkälaisessa asiayhteydessä valitut hakusanat esiintyivät. Asiayhteydet ryhmiteltiin laajempien kokonaisuuksien alle. Näitä hakusanoihin liittyviä asiayhteyksiä ja kokonaisuuksia avataan tarkemmin seuraavissa luvuissa.

Taulukko 1. Hakusanat ja mainintojen määrät

Hakusana	Mainintojen määrä yhteensä
turvalli*	1435
päih*	1234
liikenne*	467
vamm*	309
kaatumi*	139
onnettom*	126
tapaturm*	100
putoami*	58
palo*	29
myrkyty*	28
lonkkamur*	28
liukastu*	15
osteoporo*	0
hukku*	0

Turvallisuus

Hakusanalla turvalli* saatiin aineistosta eniten osumia, yhteensä 1435. Suuressa osassa hyvinvointikertomuksista oli oma lukunsa tai kokonaisuutensa turvallisuudesta. Turvallisuus oli mainintana myös otsikkotasolla. Terminä turvallisuus liitettiin hyvinvointikertomuksissa moniin näkökulmiin ja se nostettiin usein edistettäväksi tavoitteeksi terveyden ja hyvinvoinnin rinnalle. Turvallisuusteemat oli nostettu esimerkiksi hyvinvointityön painopisteeksi. Monissa dokumenteissa viitattiin valtioneuvoston periaatepäätökseen hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisestä (VN 2021a) ja sen toimeenpanosuunnitelmaan (VN 2021b).

Hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa kuvattiin turvallisuuden edistämisen rakenteita. Osalla kunnista oli hyvinvointikertomuksen ja -suunnitelman lisäksi myös turvallisuuteen liittyviä suunnitelmia, kuten turvallisuussuunnitelma tai liikenneturvallisuussuunnitelma. Hyvinvointikertomuksissa käytettiin turvallisuuteen liitettyjä indikaattoreita, esimerkiksi sähköisen hyvinvointikertomuksen indikaattorikokonaisuutta ”turvallisuus, asuminen ja ympäristö”. Myös turvallisuuden tunnetta käytettiin hyvinvointikertomuksissa yhtenä mittarina. Hyvinvointisuunnitelmissa asetettiin turvallisuuteen liittyviä toimenpiteitä, jotka liittyivät mm. kiusaamisen ehkäisemiseen ja liikenneturvallisuuteen. Turvallisuuden edistämisen menetelminä kertomuksissa ja suunnitelmissa mainittiin mm. turvallisuussuunnittelu, turvallisuuskävelyt, hyvinvointi- ja turvallisuuskyselyt, väkivallanehkäisyn toimintamallit, riskiarviot, päihteettömyyden edistäminen sekä varautuminen. Liikenneturvallisuus oli yksi vahvimista turvallisuusteemoista hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. Usealla kunnalla oli perustettu liikenneturvallisuusryhmiä, jotka vastaavat liikennesuunnittelusta, liikenneturvallisuudesta, liikenneturvallisuuden viestinnästä ja seuraavat liikenneturvallisuuden tilannetta ja kehittymistä.

Kertomuksissa ja suunnitelmissa painottui arjen turvallisuus. Arjen turvallisuuteen liitettiin esimerkiksi kodin turvallisuutta iäkkäillä ja asuinympäristön turvallisuutta. Asuinympäristön turvallisuuden yhteydessä

mainittiin usein myös viihtyisyys. Asuinympäristön turvallisuuteen ja viihtyisyyteen liitettiin mm. liikkumaan kannustaminen, esteettömyys, kunnossapito, valaistus, toimintakyvyn tukeminen, sosiaalinen kestävyys ja turvallinen liikkuminen. Arjen turvallisuus mainittiin monessa hyvinvointikertomuksessa, pääosin tällä tarkoitettiin asuin- ja elinympäristön viihtyisyyttä ja turvallisuutta, toimentulodellytyksien täyttymistä ja lähisuhteiden turvallisuutta. Monesti mainittiin, että asuinalueen viihtyvyys on yksi merkittävimmistä tekijöistä asuinalueen ja -ympäristön valinnassa. Erityisesti maaseutumaisien kuntien kertomuksissa ja suunnitelmissa tuotiin esiin myös kylät ja niiden turvallisuus. Asuinympäristöjen lisäksi turvalliset ympäristöt merkitsivät esimerkiksi oppiympäristöjä, kaupungin alueita ja luontoa. Turvallisen ympäristön suhteen esimerkiksi viihtyvyyden lisäämisen nähtiin lisäävän turvallisuuden tunnetta, viihtyvyyttä voitiin lisätä valaistuksilla, taiteella, istutuksilla tai muulla ympäristön kohentamisella.

Lasten ja nuorten kohdalla turvallisuus liitettiin erityisesti turvalliseen koulu- ja kasvu ympäristöön. Tämän teeman alla käsiteltiin koulumatkoja, kiusaamista, nuorisotyötä, koulujen turvallisuussuunnitelmia, turvallisen kasvun ja kehityksen turvaamista sekä turvallisten aikuisten läsnäoloa lasten ja nuorten arjessa. Myös terveet ja turvalliset tilat nousivat esiin erityisesti lasten ja nuorten näkökulmasta, mutta myös muiden julkisten tilojen näkökulmasta. Iäkkäiden turvallisuus mainittiin useissa kertomuksissa ja suunnitelmissa. Siihen liitettiin iäkkäiden turvallinen asuminen, turvallisuustekniikka, kodin turvallisuus, tapaturmat ja ennaltaehkäisy.

Yhtenä turvallisuuteen liittyvänä kokonaisuutena nousi esiin rikollisuus ja sen ehkäiseminen. Monissa hyvinvointikertomuksissa oli rikollisuuteen liittyviä indikaattoreita, kuten poliisin tietoon tulleet rikokset ja liikenne rikokset. Myös katujen, julkisten tilojen ja tapahtumien turvallisuus nostettiin kertomuksissa ja suunnitelmissa esiin. Sekä lähisuhteissa että kaduilla tapahtuvan väkivallan ehkäisyä käsiteltiin useissa kertomuksissa ja suunnitelmissa. Päätteet nousivat esiin turvallisuutta ja yleistä järjestystä heikentävänä sekä rikollisuutta ja väkivaltaa lisäävänä tekijänä.

Turvallisuuteen liitettiin myös toimeentulo ja syrjäytymisen ehkäisy. Turvattomuutta luovien ilmiöiden juurisyihin haettiin ratkaisua perustarpeista ja palveluista huolehtimisen kautta sekä ihmis- ja perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Joissain kertomuksissa nostettiin esiin myös väestöryhmien väliset hyvät suhteet turvallisuuden edistäjänä. Turvallisuutta edistävinä tekijöinä nähtiin myös elinvoimaisuus, terveet elintavat, osallisuus ja turvallisuuden tunne. Muutamissa hyvinvointikertomuksissa tartuttiin myös henkilöstön työturvallisuuteen. Tähän liitettiin erityisesti työtapaturmien ehkäisy, väkivallan ehkäisy ja tilojen turvallisuus.

Päihteet ja myrkytykset

Hakusanalla päih* saatiin aineistosta myös runsaasti osumia, yhteensä 1234. Suurin osa osumista liittyi ehkäisevään päihdetyöhön, päihdepalveluihin ja päihdeettömyyden tukemiseen. Päihteiden haittojen vähentämiseen tähtäävällä työllä on yhteys tapaturmien ehkäisemiseen, koska päihtymys on merkittävä tapaturmariskiä lisäävä tekijä ja iso osa tapaturmista tapahtuu päihtyneenä (THL 2022). Tämän julkaisun aihepiiri huomioiden keskityimme erityisesti niihin kohtiin, joissa päihteet liitettiin tapaturmiin ja niiden ehkäisyyn aineiston hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa.

Suurimmassa osassa hyvinvointikertomuksia ja -suunnitelmia ei tapaturmia ja päihteitä käsitelty yksiselitteisesti yhdessä. Kertomuksissa ja suunnitelmissa mainittiin usein päihdehaittojen ehkäiseminen, mutta samassa yhteydessä ei yleensä avattu, tarkoitetaanko tällä myös päihtyneenä tapahtuvien tapaturmien ehkäisemistä. Yhtenä mainintana päihteet liitettiin vaikuttava tekijänä kolareihin ja onnettomuuksiin.

Päihteisiin liittyvät maininnat keskittyivät suurelta osin lapsille ja nuorille suunnattuun ehkäisevään päihdetyöhön. Tässä yhteydessä myös tapaturmat saivat yksittäisiä mainintoja. Esiin nousivat päihtyneenä tapahtuneet tapaturmat pojilla sekä humalajuomiseen liittyvä kohonnut tapaturma- väkivalta- ja itsemurhariski. Ikääntyneiden kohdalla päihteet ja tapaturmat mainittiin yhdessä kaatumisten ehkäisyn sekä yleisesti tapaturmien ehkäisyn kohdalla. Myös työikäisten kaatumisten ehkäisyyn liitettiin päihteiden vaikutus.

Hyvinvointikertomuksissa käytetyissä indikaattoreissa päihteiden ja tapaturmien yhteys näkyi muutamissa maininnoissa: kertomuksissa seurattiin vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidettujen

määriä sekä päihteiden vuoksi sairaaloiden ja terveyskeskusten vuodeosastolla hoidettavien määriä. Lisäksi seurannassa olivat päihteisiin liittyvät tapaturmat.

Hakusanalla myrkyty* saatiin 28 osumaa. Myrkytyksiin liittyvät maininnat koskivat suurimmaksi osaksi edellä mainittua indikaattoria ”vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidetut potilaat”. Indikaattoria oli tarkasteltu erilaisilla ikäryhmäjaoilla sekä lasten ja nuorten, työikäisten että iäkkäiden näkökulmasta. Sotkanet-palvelusta löytyvä indikaattori on mukana hyvinvointialueiden HYTE-kertoimessa. Tämän lisäksi myrkytykset liitettiin yksittäisissä maininnoissa alkoholiin ja menetettyihin elinvuosiin sekä yleisimpiin tapaturmatyyppeihin.

Liikenne

Hakusanalla liikenne* saatiin 467 osumaa. Osumiin sisältyi liikenneonnettomuuksien lisäksi erilaisia liikenneympäristön ja liikenneturvallisuuden parantamiseen liittyviä mainintoja. Hakutuloksissa oli jonkin verran myös joukko- ja tietoliikenneyhteyksiin liittyviä osumia, mutta ne rajattiin tarkemman tarkastelun ulkopuolelle.

Hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa kuvattiin liikenneturvallisuuden edistämisen erilaisia rakenteita. Usein mainittiin kunnan tai seudun liikenneturvallisuustyöryhmä ja sen kokoonpano sekä paikallinen tai seudullinen liikenneturvallisuussuunnitelma. Joissain kertomuksissa ja suunnitelmissa erilliseen liikenneturvallisuussuunnitelmaan vain viitattiin, mutta toisissa asetettiin myös liikenneturvallisuuteen liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä. Liikenneturvallisuustilanteen seurannassa käytettiin erilaisia kyselyjä, selvityksiä sekä liikenneonnettomuuksiin ja liikennerikoksiin liittyviä indikaattoreita. Tällaisia olivat esimerkiksi henkilövahinkoihin johtaneiden liikenneonnettomuuksien määrä sekä poliisin tietoon tulleet liikenneturvallisuuden vaarantamiset ja liikennerikkomukset.

Liikenneturvallisuuteen liitettiin tavoitteena turvallisuuden edistäminen, liikenneonnettomuuksien vähentäminen ja vastuullisen liikennekäytön edistäminen. Lisäksi liikenneturvallisuuteen liitettiin vastuullisen, ympäristöystävällisen, terveyttä edistävän ja esteettömän liikkumisen edistäminen. Erityisesti pyöräilyn ja jalankulun edistäminen ja turvallisuus nostettiin esiin. Liikenneturvallisuutta uhkaavina tekijöinä nähtiin liikenneväylien huono kunto, ylinopeudet, liikennesääntöjen rikkominen, päihteet liikenteessä ja yleisesti huono liikennekäyttäytyminen. Liikenneturvallisuustyön kohdalla korostettiin usein eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä, mutta erityisesti toimijoina nähtiin teknisen toimen ja maankäytön hallinnonala.

Eri väestöryhmistä liikenneturvallisuus liitettiin erityisesti lapsiin ja nuoriin sekä ikääntyneisiin. Lasten kohdalla tuotiin esiin päiväkotien ja koulujen ympäristön liikenneturvallisuus sekä koulumatkojen ja koulumatkapalveluiden turvallisuus. Näihin liitettiin menetelminä mm. vaaranpaikkakartoitus ja liikennekasvatus. Nuorten osalta liikenneturvallisuuteen liitettiin erityisesti mopoilu. Ikääntyneiden kohdalla nousi esiin turvallinen ja omatoiminen liikkuminen sekä ikääntyneiden ajotaidot.

Konkreettisina toimina liikenneturvallisuuden edistämiseen liitettiin koulutus ja viestintä eri kohderyhmille sekä liikenneympäristöä parantavat toimet kuten suojateiden rakentaminen, nopeusnäytöt, teiden päällystäminen ja kunnossapito, tasoristeysten parantaminen, valaistuksen parantaminen ja liikenneturvallisuuden huomioiminen kaavoituksessa.

Vammat

Hakusanalla vamm* saatiin 309 osumaa. Hakusanan tarkoituksena oli löytää erityisesti tapaturmien aiheuttamiin vammoihin liittyviä mainintoja. Haun osumista suurin osa viittasi kuitenkin tähän liittymättömiin asioihin kuten vammaisiin henkilöihin ja heille suunnattuihin palveluihin.

Tapaturmisiin vammoihin liittyvät maininnat olivat lähes yksinomaan indikaattoriin ”vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalassa hoidetut potilaat”. Indikaattoria oli tarkasteltu erilaisilla ikäryhmäjaoilla sekä lasten ja nuorten, työikäisten että iäkkäiden näkökulmasta. Sotkanet-palvelusta löytyvä indikaattori on mukana hyvinvointialueiden HYTE-kertoimessa.

Kaatumiset, putoamiset, liukastumiset ja lonkkamurtumat

Hakusanalla kaatumi* saatiin 139 osumaa. Läheskään kaikissa mukana olleissa hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa ei ollut kaatumisista mitään mainintoja.

Kaatumisten osalta hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa korostuvat iäkkäiden kaatumiset ja niiden ehkäisy. RAI-arviointivälineistön ja kaatumisvaaran arviointilomakkeiden käyttö mainitaan muutamissa dokumenteissa kaatumisvaaran arvioinnin ja kaatumisten seurannan välineenä. Kaatumisiin ja putoamiin liittyvä hoitojaksot yli 65 vuotta täyttäneillä mainittiin seurattavana indikaattorina. Tätä tietoa myös vertailtiin muihin kuntiin. Sotkanet-palvelusta löytyvä indikaattori on mukana kuntien HYTE-kertoimessa. Muutamissa hyvinvointisuunnitelmissa asetettiin tavoitteita iäkkäiden kaatumisten vähentämiseksi ja kaatumisten ehkäisyn vaikuttavien toimintamallien käyttöönottamiseksi.

Kaatumistapaturmiin liitettiin hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa monia erityisesti iäkkäiden kaatumisten ehkäisyn tekijöitä kuten toimintakyvyn parantaminen, tasapainon vahvistaminen, hyvä ravitsemus, asumisen turvallisuus, päihteet ja talvikunnossapito. Dokumenteissa tunnistettiin se, että kaatumiset ovat yleisiä ja väestön ikääntyminen luo tarvetta kaatumisten ehkäisyyn. Tunnistettua oli myös se, että kaatumiset – ja erityisesti lonkkamurtumat aiheuttavat kustannuksia ja inhimillistä kärsimystä.

Konkreettisina kaatumisten ehkäisyn toimina mainittiin viestintä, elintapaohjaus, liukusteiden jakaminen iäkkäille, matalan kynnyksen liikuntaryhmät, julkisten paikkojen kunnostaminen sekä erilaiset tilaisuuden ja tapahtumat. Kaatumisten ehkäisyyn liittyvinä tahoina mainittiin muun muassa liikuntatoimi, vanhuspalvelut, kotihoito, liikuntaneuvonta ja kaatumisten ehkäisyn työryhmä.

Hakusanalla putoami* saatiin 58 osumaa. Putoamiset mainitaan poikkeuksetta samassa yhteydessä kaatumisten kanssa, koska yleisesti seurattava indikaattori oli kaatumisiin ja putoamisiin liittyvät hoitojaksot yli 65 vuotta täyttäneillä.

Hakusanalla liukastu* saatiin 15 osumaa. Suurimmassa osassa hyvinvointikertomuksista ja -suunnitelmista ei mainittu liukastumisia. Liukastumisiin liittyvät maininnat olivat yksittäisiä kirjauksia monenlaisissa asiayhteyksissä. Maininnoissa liukastumiset nähtiin ympäristöstä aiheutuvana terveyshaittana, joka on yleinen ja joka johtuu liukkaasta alustasta, huonosta kunnossapidosta, väärästä kenkävalinnasta tai kiireestä. Liukastumisien arveltiin lisääntyvän ilmastonmuutoksen seurauksena. Liukastumiset liitettiin turvallisuuteen ja niiden ennaltaehkäisyä tavoiteltiin. Keinoiksi mainittiin muun muassa hiekoitus, valaistus ja liukusteiden jako. Yksittäisiä mainintoja sai myös liukastumisten määrän seuranta.

Hakusanalla lonkkamurt* saatiin 28 osumaa. Suurimmassa osassa hyvinvointikertomuksista ja -suunnitelmista ei mainittu lonkkamurtumia. Lonkkamurtumat mainittiin useimmiten indikaattorin ”lonkkamurtumat 65 vuotta täyttäneillä” kohdalla. Tätä kuntakohtaista tietoa verrattiin sekä aikaisempiin vuosiin että muihin kuntiin. Hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa nostettiin esiin lonkkamurtumien aiheuttamat kustannukset sekä inhimillinen kärsimys. Lonkkamurtumien ehkäisy liitettiin iäkkäiden kaatumisten ehkäisyyn liikunnan ja ympäristön kunnossapidon keinoin.

Onnettomuudet

Hakusanalla onnettom* saatiin 126 osumaa. Suurin osa onnettomuudet sisältävistä maininnoista viittasi liikenneonnettomuuksiin. Onnettomuudet liittyivät siis moniin samoihin yhteyksiin, jotka on jo mainittu yllä liikennettä käsittelevässä kappaleessa. Liikenteen lisäksi onnettomuudet mainittiin kaatumisten, putoamisten ja liukastumisten yhteydessä.

Onnettomuudet liitettiin erityisesti liikenneonnettomuuksien seurantaan onnettomuustilastoinnin avulla. Hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa seurattiin onnettomuuksien määriä ja niiden kehitystä. Tämä perustui liikenneturvallisuustyön tavoitteisiin vähentää onnettomuuksia. Onnettomuuksien ehkäisyyn liitettiin arjen turvallisuus ja hyvä arkiympäristö, riskipaikkojen tunnistaminen, alkoholin käyttö sekä julkisten tilojen turvallisuus. Onnettomuudet nähtiin myös kriisitilanteina, joihin tulee tarjota psykososiaalista tukea ja apua. Edellä mainittujen lisäksi onnettomuuksiin liitettiin varautuminen laajoihin häiriöihin tai suuronnettomuuksiin.

Tapaturmat

Hakusanalla tapaturm* saatiin 100 osumaa. Osassa hyvinvointikertomuksista ja -suunnitelmista ei mainittu tapaturmaa terminä kertaakaan.

Tapaturmien ehkäisyyn liittyvät rakenteet saivat hyvin vähän mainintoja hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa. Kansalliset tapaturmien ehkäisy ohjelmat mainittiin muutamaan kertaan. Tapaturmat sisältävät maininnat liittyivät erityisesti erilaisten indikaattorien seurantaan. Lasten ja nuorten osalta seurannassa olivat koulussa tai koulumatkalla tapahtuneet tapaturmat. Aikuisten kohdalla tapaturmat nousivat esiin sairastavuusindeksin ja menetettyjen elinvuosien (PYLL-indeksi) seurannassa. Ikääntyneisiin liittyvissä indikaattoreissa tapaturmiin liitettiin sairaalahoitoa vaatineiden vammojen ja myrkytysten sekä lonkkamurtumien määrien seuranta. Muutamassa kunnassa oli kysytty kuntalaiskyselyssä tapaturmista. Tapaturmien ehkäisyyn liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä oli asetettu muutamassa hyvinvointikertomuksissa ja -suunnitelmissa.

Tapaturmiin liitettiin riskitekijänä päihteen ja humalajuominen, valaistus, liukkaus, liikennekurin höltyminen sekä terveyden ja kunnon heikkeneminen. Tapaturmien ehkäisyyn liitettiin erityisesti iäkkäisiin kohdentuvat toimet kuten arjen turvallisuuden edistäminen, iäkkäiden kaatumisvaaran arviointi sekä iäkkäiden liikuntaryhmät ja kaatumista ehkäisevät fyysiset harjoitteet.

Paloturvallisuus

Hakusanalla palo* saatiin 29 osumaa. Suurimmassa osassa hyvinvointikertomuksista ja -suunnitelmista ei mainita paloturvallisuutta tai tulipaloja lainkaan. Niissä dokumenteissa, joissa mainintoja oli, ne liittyivät pelastuslaitoksen tehtäviin kuten onnettomuuksien hoitamiseen, ennaltaehkäisevään valvontatyöhön ja neuvontaan sekä kuntalaisten turvallisuuden tunteeseen. Lasten ja nuorten osalta paloturvallisuus liitettiin erityisesti oppilaitosrakennusten palotarkastuksiin. Työikäisten osalta mainittiin puolestaan pelastuslaitoksen yhteistyö aikuissosiaalityön ja terveystieteiden kanssa. Ikääntyneiden osalta nousi esiin asumisen turvallisuus ja paloriski- ja huoli-ilmoituskäytännöt.

Lähteet

- Graneheim, U., Lindgren, B.-M. & Lundman, B. 2017. Methodological challenges in qualitative content analysis: A discussion paper. *Nurse Education Today* 56, 29–24.
- Impinen, A. & Haikonen K. 2023. Tapaturmien hoito erikoissairaanhoidossa 2022. Yhä vähemmän tapaturmia vuodeosastoilla. THL Tilastoraportti 57/2023. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20231011139731>
- Kolehmainen, L. 2013. Tapaturmat ja niiden ehkäisy hyvinvointikertomuksissa ja ikästrategioissa. *Terveyden ja hyvinvoinnin laitos* 2013. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201312057538>
- Korpilahti U, Koivula R, Doupi P, Jakoaho V. & Lillsunde P. (toim.). 2020. Turvallisesti kaiken ikää. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelma 2021–2030 sekä selvitys kustannuksista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:33. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8343-4>
- Patja, K., Absetz, P. & Rautava, P. (toim.) 2022. *Terveyden edistäminen*. 1. painos. Duodecim.
- Salo, S., Koivula, R. & Lillsunde, P. 2020. Ikääntyneiden tapaturmat alueellisissa hyvinvointikertomuksissa. THL Työpaperi 2/2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-452-3>
- Sisäministeriö (SM). 2019. Turvallisuutta kaikkialla – paikallisen ja alueellisen turvallisuussuunnittelun kansalliset linjaukset. Sisäministeriön julkaisuja 2019:2. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-241-8>
- Ståhl, T., Saaristo, V. & Wiss, K. 2021. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuntajohdossa – TEA 2021. Päätösten vaikutusten ennakoarviointi yhä yleisempää. THL Tilastoraportti 41/2021. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021112456709>
- THL 2022. Merkittävä osa tapaturmista tapahtuu päihtyneenä: Kuinka ehkäistä? Tiedä & toimi. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022093060579>
- THL 2023a. Hyvinvointijohtaminen kunnassa -verkkosivu <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa>
- THL 2023b. Tapaturmien ehkäisy. www.thl.fi/tapaturmat
- THL 2023c. HYTE-kerroin – kannustin kunnille. www.thl.fi/hytereroin
- Tilastokeskus 2023. Kuolemansyyt. <https://stat.fi/tilasto/ksyyt>
- Valtioneuvosto (VN) 2021a. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:14. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-864-2>
- Valtioneuvosto (VN) 2021b. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030: Toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:71. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-670-9>
- Valtioneuvosto (VN) 2023. Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>